

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БОРОВСЬКА ГАЛИНА СТАХІВНА

УДК 340.112

**ПРАВНИЧЕ ВЧЕННЯ У РЕФЛЕКСІЇ ПАМФІЛА
ЮРКЕВИЧА**

Спеціальність 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів

2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор
СЛИВКА Степан Степанович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри теорії та історії
держави і права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
КОЗЛОВСЬКИЙ Антон Антонович,
Київський національний транспортний
університет,
завідувач кафедри конституційного і
адміністративного права;

кандидат юридичних наук,
БИГУН В'ячеслав Степанович,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
НАН України, науковий співробітник.

Захист відбудеться: «1» жовтня 2009 р. о 13⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «31» серпня 2009 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І.В. Красницький

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними державотворчими процесами в Україні та її входженням до європейських правових інституцій, що пов'язано з пошуком правової державотворчої моделі, належною науковою розробкою нових парадигм у царині філософії права, методології теорії держави і права, правової культури. Одним із напрямів такого пошуку є переосмислення вітчизняних наукових джерел правової культури у контексті сучасності, насамперед спадщини мислителів – піонерів правових доктрин державотворення. Серед фундаторів права значиться ім'я Памфіла Юркевича, вчення якого є синтезом права, громадянського порядку, вселюдської моралі, правової культури в системі становлення «всезагальної правомірної конституції». Спадщина мислителя здобуває актуальність в сучасну добу і покликана реставрувати правову ідентичність українського народу в контексті європейської правової системи. Дослідження спадку П.Юркевича пов'язане з необхідністю розробки наступних проблем: 1) визначення структурованості взаємозв'язків між правовими категоріями, об'єднаними системними відношеннями, і обґрунтування вчення на засадах правового універсалізму: «всесвітнього громадянства» та «всезагальної правомірної конституції»; 2) теоретичне осмислення і практичне застосування положень, пов'язаних із творенням громадянського суспільства, правової держави, правосвідомості; 3) популяризація вчення П. Юркевича у системі «досконалого юридичного ладу». Ці проблеми мають певні аналоги в ідейній спадщині минулого і є актуальним для вирішення проблем сучасності в контексті розбудови держави як «моральної і юридичної інституції». В умовах розбудови правової держави і громадянського суспільства невивченими залишаються правові універсальні принципи вчення П. Юркевича, тому найбільша увага повинна приділятися тим ідеям, які передують концепціям глобального мислення, зокрема, положенням щодо «всезагальної правомірної конституції», «всесвітнього громадянства», «вселюдської свідомості», «правильної людини» в «системі законів всезагального порядку».

Теоретична основа дослідження – це узагальнена, аналітично осмислена система наукових положень та принципів, що формують цілісне вчення Памфіла Юркевича як правове. Науковий пошук відбувався у сфері філософії права, методології права, загальної і соціальної філософії, теорії та історії держави і права. З метою

об'єктивного подання і обґрунтування спадщини Памфіла Юркевича у дослідженні використовувалися праці українських і зарубіжних вчених:

– з філософії права (М. Алексеєва, С. Алексеєва, В. Багіна, В. Бігуна, В. Букреєва, Г. Гурвича, Р. Дворкіна, К. Жоля, Б. Кістяківського, А. Козловського, А. Левчикова, О. Левчикової, С. Максимова, В. Нерсисянца, П. Новгородцева, С. Сливки, В. Тихонова, Ю. Тихонравова);

– із загальної і соціальної філософії (А. Аблеєва, А. Абрамова, А. Аксакова, Х.-Г. Гадамера, Г. Гегеля, В. Горського, В. Дільтея, С. Єлістратова, В. Зеньковського, В. Ільїна, С. Кримського, І. Лисого, М. Лука, М. Лосського, Р. Піча, В. Соловйова, А. Тихолаза, П. Флоренського, С. Фроловського, Д. Чижевського, Г. Шпета);

– з методології права (П. Баранова, В. Вальденберга, Ю. Гамбарова, І. Ільїна, Д. Керімова, Р. Лукича, С. Максимова, Ю. Оборотова, В. Четвертіна, Г. Шершеневича);

– з теорії та історії держави і права (М. Кельмана, В. Макарчука, О. Мурашина, Б. Новицького, Л. Онишкевича, Л. Петражицького, П. Рабіновича, І. Терлюка).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є актуальним дослідженням, виконаним відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 649-р «Про затвердження Концепції реформування наукової та науково-технічної діяльності в системі органів внутрішніх справ» (щодо проведення міжгалузевих досліджень на стику юридичних та інших наукових галузей знань), «Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність ОВС, на період 2004–2009 років» (затверджених наказом МВС України № 755 від 5.08.2004 р.), а також теми досліджень кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ «Методологія вивчення державно-правових явищ, філософії права, стану і перспектив розвитку ОВС України» (шифр роботи 0113; державний реєстраційний номер 0106U003648).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є систематизація філософсько-правової спадщини П. Юркевича, розкриття її юридичної спрямованості та значення в контексті сучасного державотворення.

Відповідно до поставленої мети, визначено такі **завдання** дисертації:

1) встановити загальнонаукові принципи, на основі яких філософсько-правова, філософсько-релігійна та педагогічна спадщина П. Юркевича розглядається як цілісне вчення у правовому вимірі, як правова світоглядно-методологічна парадигма;

2) довести, що творчий спадок П. Юркевича є цілісною концепцією, об'єднаною системними відношеннями на засадах правового універсалізму: «всесвітнього громадянства» та «всезагальної правомірної конституції», «законів права»;

3) означити певну структуру взаємозв'язків між філософськими категоріями, які формують парадигму права у рефлексії П. Юркевича;

4) запропонувати світоглядну основу вчення у вигляді ціннісних універсалій у правовому просторі у формі «християнського гуманізму», «всесвітнього громадянства» та «всезагальної правомірної конституції»;

5) з'ясувати співмірність категорії розуму і «вільної волі» у системі відношень права: справедливості, «осудності вчинків», «ставлення за провину», «заслуженої відплати»;

6) розглянути ключові регулятиви ідей природного та позитивного права як моделі правничих концепцій у контексті національної, соціально-історичної та філософської генези;

7) розкрити правовий зміст антропологічної концепції, громадянського суспільства та концепції державотворення.

Об'єктом дослідження є філософсько-правова спадщина П. Юркевича.

Предмет дослідження становить правнича рефлексія філософсько-правової спадщини П. Юркевича.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано комплекс загальнонаукових методів, де задіяні категоріальні структури свідомості. У дисертації використані такі методи: структурно-функціональний (для розгляду вчення як цілісної системи); логіко-семантичний (для визначення ключових понять та категорій); аксіологічний (для творення системи ціннісних правових універсалій); метод системної інтерпретації або герменевтики (у формі рефлексії понять, суджень); діалектичний (щодо усунення протиріч у системі «світ як духовне законодавство самосвідомості»); догматичний (у системі «світ як система, підпорядкована порядку і закону»); психологічний (у системі «світ як явище має реальне місце у суб'єкті, що спостерігає»); аксіоматичний (у системі «правом визнається

розумне, відповідне розумній меті людської істоти»); порівняльно-правовий (у системі «право – це визнання правилами тих законів, які встановлюють відносини людей одне до одного»).

Наукова новизна одержаних результатів визначається передусім постановкою проблеми в контексті правових основ творення сучасної парадигми громадянського суспільства, яка досі не була об'єктом спеціального вивчення у філософсько-правовій спадщині П. Юркевича. У дисертації обґрунтовано положення, що концентрують наукову новизну і подаються на захист, зокрема:

уперше:

– філософсько-правова, філософська, філософсько-релігійна, педагогічна спадщина П. Юркевича розглядається як цілісне ідейно-теоретичне вчення у філософсько-правовому вимірі та як світоглядно-методологічна парадигма;

– представлена парадигма права, в основі якої містяться «закони права» у просторі «християнського світу» (як єдність ідеального та реального, уніфікована система, підпорядкована законові);

– філософсько-правова спадщина П. Юркевича розглядається як система моделей правничих концепцій у контексті національної, соціально-історичної генези;

– представлено ідею правової держави (як «моральної і юридичної інституції», природно-правовому вимірі);

набули подальшого розвитку:

– категорія «розуму» у системі «пізнаних істин» і «застосування принципів права до життя»;

– категорія «вільної волі» як співмірність у системі відношень права: справедливості, «осудності вчинків», «ставлення за провину», «заслуженої відплати»;

– ідея «правильної людини» як концепція правової антропології;

– громадянського суспільства як правова доктрина «життя за правилами», «громадянського миру»).

Практичне значення одержаних результатів дослідження обумовлюється необхідністю ефективно використати ідейно-теоретичну спадщину П. Юркевича, для творення вітчизняної школи філософії права.

Отримані результати можуть бути застосовані:

– у науково-дослідній діяльності для подальших теоретичних розробок проблем світоглядно-методологічної парадигми правової держави, громадянського суспільства, прав і свобод людини;

– у навчальному процесі при підготовці підручників, навчальних посібників з курсів філософії права, юридичної антропології, правової етики, історії філософії, теорії та історії держави і права у викладанні відповідних навчальних дисциплін для студентів;

– у правовиховній сфері положення і рекомендації дисертації можуть стати підґрунтям у роботі по підвищенню рівня правової культури, правосвідомості у поєднанні з універсальними, загальнолюдськими принципами в контексті сучасних вимог щодо побудови європейської правозахисної системи.

Апробація одержаних результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 12 публікаціях, з них 3 – наукові статті, що опубліковані у фахових виданнях та збірниках наукових праць, перелік яких затверджено ВАК України, та 9 – тези виступів на таких наукових конференціях, як: Другий міжнародний конгрес українців (Львів, 22–28 серпня 1993 р.); IV круглий стіл «Історія релігій в Україні» (Львів, 9–10 травня 1994 р.); Міжнародна наукова конференція «Церква і соціальні проблеми (Екологія, економіка і християнська мораль: українська дійсність і перспективи)» (Львів, 29–30 вересня 1994 р.); VI міжнародний круглий стіл «Історія релігій в Україні» (Львів, 3–8 травня 1995 р.); міжнародна наукова конференція «Національна еліта та інтелектуальний потенціал України» (Львів, 18–20 квітня 1996 р.); круглий стіл «Сучасне державотворення в Україні: проблеми теорії та історії» (Львів, 2 листопада 2007 р.); Друга звітна наукова конференція «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи» (Львів, 29 лютого 2008 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Роль суспільно-політичних дисциплін у формуванні світогляду працівника ОВС» (Львів, 23 травня 2008 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження викладені у 3-х наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях, включених ВАК України до переліку фахових, а також у 9-ти опублікованих тезах доповідей.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (212 позицій на 18 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 179 сторінок, з них 161 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається його мета, завдання, об'єкт і предмет, характеризується стан наукової розробки та методологічна основа дисертації, окреслюється наукова новизна і практичне значення одержаних результатів.

Розділ I «Історіографія та методологія філософсько-правової спадщини П.Юркевича» окреслює генезу становлення та розуміння цілісності спадщини П. Юркевича у філософсько-правовій площині і визначає вагомість юридичних принципів для розвитку «законів права». Обґрунтовується сутність права як методологічно визначеної парадигми.

У **підрозділі 1.1. «Історіографія філософсько-правової спадщини П. Юркевича»** на основі вивчення історіографічної палітри вітчизняних та зарубіжних дослідників спадщини П. Юркевича було засвідчено, що вона аналізувалася фрагментарно і вибірково, що не дозволило скласти ідею цілісного вчення. Зазначено, що П. Юркевич відноситься до тих філософів, які мають, окрім філософії права, власну філософську теорію. У його баченні філософія права є частиною загальної філософії, яка з'ясовує сутність права та ідеї справедливості, досліджує розвиток поняття права в загальному й типовому значенні. Встановлено цінність філософсько-правової спадщини Памфіла Юркевича на тлі європейського розуміння філософії права, російської філософії права, вітчизняної філософії права. Стверджується, значимість історії філософії права для розвитку теорії держави і права, у віднайденні юридичних принципів. Відслідковано, що «закони права» є принципами становлення вітчизняної філософії права, згідно з якими можна визначити характер, культуру народу. Ці «закони права» сягають глибин життя і відповідають «національному духові, історичному характеру, одвічній ідеї правди» народу. Досліджено зближеність філософії Памфіла Юркевича і європейських мислительських ініціатив персоналізму, екзистенціалізму, інтуїтизму, для постановки проблеми «гармонійного устрою між людьми». Визначено, що філософсько-правова спадщина Памфіла Юркевича належить до певної правової системи, завданням якої є з'ясувати сутність права та ідеї справедливості. В цьому ж контексті реалістична метафізика існує як «влада законодавча», змістом якої є порядок, «правильність», «єдність». Юридична антропологія передбачає «живу

людину», що створює проблему «права і закону» як приклад «розумного примусу і морального обов'язку».

У підрозділі 1.2. «Методи дослідження філософсько-правової спадщини П. Юркевича» ініціатива розгляду вчення полягає у наступному: об'єднуючим стрижнем систематизації спадщини П. Юркевича є «ідея права». Підкреслено, що інтерпретація вчення П. Юркевича проводилася у правовому, філософсько-правовому, антропологічному та метафізичному напрямках методом рефлексії понять та суджень, що дозволило вибудувати філософсько-правову парадигму та представити вчення у вигляді цілком певної правової концепції. Відповідно, для узгодженості та впорядкованості вчення у цій площині застосовувалися наступні методи дослідження: структурно-функціональний, догматичний, формально-логічний, діалектичний, логіко-семантичний та метод герменевтики. Визначено, що найбільш придатним для вивчення спадщини Памфіла Юркевича є метод філософсько-правової герменевтики, оскільки у текстах (філософсько-правовому філософському, педагогічному) визначалася і досліджувалася категоріальна система права як така, що відображає основи «феноменальної дійсності і нефеноменальні закони». Визначено, що категоріальна система права складає правову рефлексію суджень і понять прояв одиничного, особливого та загального у праві, пояснює, інтерпретує проблеми буття і «закони права». Підтверджено, що формально право є суттю, змістом «ідеї»; «розумна ідея» є «джерелом права і визначенням раціональної норми», відповідно визнання факту правом є «моральною ідеєю, нормою для волі, є силою, яка діє в ідеї».

У розділі II «Філософське обґрунтування концепції права П. Юркевича» ставиться за мету раціональне осмислення принципів філософсько-правової спадщини П. Юркевича, подання філософсько-правничого вчення у викладі центральних положень та понять як «правильної, гармонійної, впорядкованої» систему. У цьому контексті визначаються метафізичні засади парадигми права, роль «розуму» у пізнанні аксіом та категорій права, визначаються «вільна воля» у правовому контексті та моделі правових концепцій.

У підрозділі 2.1. «Парадигма права та її метафізичні засади» доводиться, що в основу правової парадигми Памфіла Юркевича покладено принцип права «християнського світу», який відображає правомірну єдність ідеального і реального, є гармонійною і правильною уніфікованою системою, підпорядкованою законові. Зазначається, що «ідея», «дух», «душа», «серце», «розум» є об'єктами

філософсько-правової рефлексії, слугують поясненням сутності явища у праві; їх співвідношення визначає окреме, особливе і загальне у праві. «Ідея», «дух», «душа», «серце», «розум» – морфологічно-праксеологічні поняття, за допомогою яких логічно і функціонально упорядковується правова парадигма. Стверджується, що «християнський світ» є правовим простором, де Божественний первень становить найвищу сутність, мироуправу, є моральним законодавцем і суддею. Зазначається, що сутність «ідеї» – це відповідність вимогам духу, ідеальному порядку в системі світу, його розвитку. Філософсько-правове вирішення вимірів «ідеї» розглядається в межах історико-соціальної генези: ідеального закону, найвищого порядку, справедливості, індивідуальної діяльності, закону універсальної вартості. «Дух» розглядається як зміст права і моральних законів, «законів права». «Душа» – це рух форм від мінливого до сталого, від недостовірності до правильного; відповідно досягнення цілей душі відбувається за законами і нормами, які є апіорними принципами. «Серце» – це осередок морального життя людини, що знаходиться під безперервним впливом вищого світу, вищого порядку речей.

Відповідно, «ідея» становить внутрішній зміст закону; «дух» є джерелом права, що породжує закони; «душа» – субстанційною єдністю ідеального і реального, відображенням законів сполучення і єдності фактів; «серце» є осередком душевного життя, підпорядкованого загальним умовам і законам; «розум» – це ідея в істині, основа розгляду буття як предметного світу.

У підрозділі 2.2. «Розум у праві як єдність пізнання і діяльності» досліджується «розум», його функції у пізнанні аксіом права, здатність судити про правила діяльності загалом і в межах автономії особи. Визначено, що «розум» володіє істиною як аксіомою і має підстави для аналогії законів, раціональних знань та індуктивних даних. Стверджується, що «розум» є системою пізнаних істин, системою «достатніх підстав», на якому ґрунтується застосування загальних «принципів права до життя», де «розумне визначається правом людини і відповідає розумній меті». Встановлено, що «розум» є основою правової взаємодії метафізичної «ідеї» та автономії особи.

Встановлено, що раціональна сторона «розуму», за П. Юркевичем, невіддільна від «духу», оскільки світ явищ у цілісності і глибокій істині доступний «розумові, який відкрив свою сутність у душі». Досліджено, що, за вченням П. Юркевича, здобуття істинного знання відбувається з аналізу фактів і завершується можливостями абстрактного «розуму» вибудувати загальні незмінні закони.

Рефлексія – це здатність «розуму» повідомляти «уявленням» істину, з'єднувати їх у категорії судження у відповідності до змісту «ідей» у формі розсудкового розуму, здорового глузду. З дослідження стає зрозумілим, що основою автономії «розуму» окремого індивіда є рефлекторний суб'єктивний «розум». Правова рефлексія є обґрунтуванням вибору «правильної діяльності», встановлює наслідки дій, що залежать від вибору суб'єкта. Проаналізовано і доведено, що рефлексія – це «постійні зустрічі» абстрактного і суб'єктивного «розуму»; вони формують самостійний, автономний «розум», який пізніше перебирає на себе функції керування процесом діяльності суб'єкта, його правильним вибором.

У підрозділі 2.3. «Правовий контекст «вільної волі» розглядається «вільна воля» у правовій площині як «усвідомлення і прагнення здійснити те, чому надана перевага». Підкреслено, що воля поєднується з усвідомленням предмета, якому надається перевага, і супроводжується прагненням здійснити вибір, на відміну від волі, не залежної від усвідомлення предмета вибору, і волі, поєднаної з усвідомленням предмета, але без прагнення здійснення. Визначено, що в межах правового простору слід застосовувати поняття «вільної волі» до діяльності індивіда, який керується самовладанням, мотивом, вибором, переконанням, характером; і лише тоді можна визнати діяльність осудною або неосудною. Поняття «вільності» для складання правового поля визначається за змістом як морфологічне, аксіоматичне і праксеологічне; відповідно, «вільність» можемо розцінювати як «благо», моральну вільність, розумову вільність. Особу пропонується розглядати за трьома видами вільності: індивідуальна робить її об'єктом права, моральна – суб'єктом права, інтелектуальна – «ставленням за провину». Таким чином, право як реалізацію свободи варто розглядати в межах трьох категорій: взаємодії, автономії особи, «заслуженої відплати». Стверджується, що категорія взаємодії передбачає усвідомлення діяльності за загальними, однаковими законами; автономія особи як розумної моральної істоти встановлює законодавцем людину, яка в «своєму законі має загальнопридатну ідею права». Відповідно, категорія «заслуженої відплати» (осудження) передбачає допустимість, вільність вчинку, який можна визнати або добродійством, або злочином. Доводиться, що «вільну волю» («вільність») доцільно розглядати як базову метафізичну категорію, відношення ідеї права та ідеї рівності – у межах закону. «Заслужена відплата» – помилування, «ставлення за провину», примусу, «осудності вчинків».

У підрозділі 2.4. «Гене́за моде́лей правни́чих концепці́й у до́слідженні П. Юрке́вича» підкреслюється, що у пошуках універсальності «сили закону» П. Юркевич звертається до розгляду питань «законів права» у історичному розвитку «культурних народів». У цьому ж контексті визначено всезагальні закони розвитку всесвітньої історії, історична доба розглядається як цілком певна правнича концепція. Сутність правничих концепцій зазначено загальним принципом «єдності і послідовності»; ця «єдність і послідовність», що існує у свідомості на рівні рефлексії, підтверджена досвідом, вказує на всезагальну раціоналізовану норму, що має бути реалізована законом. Відслідковано, що розвиток форм «права як всезагальних законів» починається з судження (рефлексії) про «порядки у суспільстві», співвідношення між громадянським побутом та юридичним ладом. Відповідно основу моделей правничих концепцій становить «ідея права як усвідомлення основ співжиття». Досліджено, що творення власної концепції Памфіла Юркевича розгортається навколо обґрунтування, становлення розвитку «всезагальних законів права» «культурних народів». Ідея «християнського універсалізму» (ідея суспільства як органічного цілого), використовується П. Юркевичем для напрацювання власної правової концепції як моральна ідея. Підкреслюється, що Памфіл Юркевич модифікує власну ідею розвитку суспільства як універсальну правову, політичну та моральну, засновану на ідеї справедливості та обов'язку; рівності та «миру з ближніми»; законів права і громадського побуту; «всесвітнього громадянства» і «всезагального порядку».

У розділі III «Антропологія права та держави у філософсько-правовому вченні П. Юркевича» обґрунтовано правову антропологічну концепцію, визначено роль філософсько-правової парадигми у становленні «громадянського миру». Підкреслюється розуміння розвитку суспільства за загальними законами – «пізнана гідність закону» у становленні цивілізації. Означено правничі основи антропологічного виміру держави та вказана значущість філософсько-правової спадщини П. Юркевича у творенні вітчизняної школи філософії права.

У підрозділі 3.1. ««Правильна людина» як основа правової антропологічної концепції» аналізується антропологічна концепція права. Доведено, що в її основу згідно дослідження слід покласти поняття «правильної людини», тобто особи, яка свою життєву позицію підпорядковує певним «правилам і законам», здатна до «правильного вибору діяльності» у «свобідному невимушеному виконанні законів

справедливості». З дослідження випливає, що право на те чи інше поведіння людина одержує не за обставин, а за рівнем своєї свідомості, рівнем освіченості, в той чи інший спосіб співставляючи свої дії з «законами моральної діяльності». Розуміння громадянського побуту та співжиття обґрунтовується людськими стосунками, в яких «є місце порядку, сенсові і правильності, і де постає потреба жити, діяти за чітко усвідомленим планом». Відповідно, передбачається, що розумне і моральне начала, які характеризують «правильну людину», повинні підтримувати мирне і упорядковане співжиття. Для аргументації правових стосунків зазначено, що «право вилучає все, що суперечить співжиттю розумних істот», суть зв'язку яких полягає у розумінні розвитку суспільства за загальними законами. Водночас вказується, що у випадку права слід керуватися категорією взаємодії і автономії розумної істоти, де передбачається, що автономія особи можлива на підставі осмисленої цінності («пізнаної гідності») закону. Відзначено, що цінність особи як морального індивіда, як суб'єкта права лежить в основі законодавства всіх освічених народів.

У підрозділі 3.2. «Правовий зміст «громадянського миру» у філософській спадщині П. Юркевича» для розкриття теми використовується правова рефлексія суджень та понять «моральний організм», «громадянський мир», «життя за правилами», «моральний законодавець», «всесвітнє громадянство». Доведено, що поняття «християнського гуманізму» слід розглядати у правовому просторі як «визнання прав людства, свободи совісті, закону правди і добра в серці кожної людини». Обумовлено значення «християнського гуманізму» як аксіологічного чинника в організації громадянського суспільства. Досліджено, що «громадянський мир», його правова основа базується на гуманістичних принципах і засадах і виходить з основ «правосвідомості», «правильності», «упорядкованості» людини і всесвіту. Водночас, громадянське суспільство отримує гуманістичний і правовий зміст в утвердженні особливого права індивіда, де «ідеальний порядок входить в систему світу як умова його життя і розвитку». Визначено, що ця правова доктрина реалізується в межах системи «моральний організм» і «життя за правилами», «досконалого юридичного ладу». Стверджується, що узгодженість цієї системи-організму залежить від дієвості морально-правових чинників та організації відповідних інституцій (держави, церкви, громади, родини, школи). Стверджується, що законотворчі процеси, «закони права» повинні виходити з основ захисту індивідуального права, де захист прав людини як індивідуальної особи складає головну позицію.

Визначено, що громадянська спільність у системі «людина – людство» розглядає цінність окремого індивіда і узалежнює від захисту прав окремої особи. Зазначено, що «громадянський мир» передбачає оборону права окремої особи як показник культури правосвідомості, громадянський обов'язок.

Дослідженням доведено, що головне завдання «громадянського миру», а саме творення «правомірної конституції» вирішується у площині зближення духовних та соціальних цінностей і трансформації їх у правничі норми й закони.

У підрозділі 3.3. «Антропологічно-правовий вимір держави у працях П. Юркевича» розглядаються проблеми правового, суспільного розвитку держави, а саме – забезпечення порядку у суспільстві та індивідуального розвитку особи. Відслідковується значимість впровадження «законів права» юридичного і громадського ладу до життя держави: 1) «людина не може жити самотньо»; 2) «людина має вроджене прагнення до самозбереження». Підкреслюється юридична «організація мирного і гармонійного співжиття» держави, шляхом забезпечення порядку, прав та індивідуального становлення особи. Актуалізація проблеми правової держави визначається ідеєю «всесвітнього громадянства», яка може бути реалізована через єдність «досконалого юридичного ладу» та необхідність «правомірної конституції». «Ідея держави» як юридичної і соціальної інституції є проявом національного, історичного і раціонального духу народу. Зазначено, що історично-соціальна генеза є основою для його власної концепції державотворення і визначається правильним поєднанням «законів права» розвитку суспільства: «кожен член існує для суспільства, і всі – для кожного»; «закону індивідуальної вільності» і «твердих приписів позитивного закону». Універсальна держава – це правова система, в якій «закони права» перебувають у єдності з автономією особистості, «розумної істоти».

У підрозділі 3.4. «Значимість філософсько-правової спадщини П. Юркевича у творенні вітчизняної школи філософії права» полягає у визначенні «ідеї права» як універсальної для життя суспільства і дозволяє обґрунтовувати правниче вчення Памфіла Юркевича на «всезагальних підставах та формах розвитку «культурних народів» як «законів права». Підкреслюється значимість правової концепції «громадянського миру» як природничо-позитивістської, яка базується на засадах правового універсалізму «досконалого юридичного ладу». Значущість цих основ у площині розвитку людства у напрямку «всесвітнього громадянства» є

беззаперечним доказом актуальності філософсько-правового вчення П. Юркевича для української і європейської правової культури. Актуальність вчення вбачається у розумінні і спільності європейських цінностей, де «кожна європейська держава є системою юридичних інститутів і моральних обов'язків». Визначено значущість концепції «всесвітнього громадянства», «всезагальної правомірної конституції», де безпосередньо права людини задіяні у «системі законів всезагального порядку». Дисертантом відзначено цінність цих напрацювань у поступі людства і наближенні до «всесвітнього громадянства» та «всезагальної правомірної конституції» як «досконалого юридичного ладу» та ідеї «розумної держави».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання щодо філософсько-правового осмислення спадщини Памфіла Юркевича. Проведений у дослідженні аналіз дозволяє впевнено стверджувати таке:

1. Спадщина Памфіла Юркевича як цілісна може розглядатись у правовій площині. Її основними складовими частинами є: метафізичні основи права; право як закон взаємодії та автономії особи; право як моральна ідея і норма для волі; право як сила, яка діє в ідеї.

2. Правова рефлексія понять та суджень дозволяє вважати ініціативу мислителя раціональною та реальною для впровадження у системі «досконалого юридичного ладу».

3. Метафізична парадигма права визначається в системі категоріальних елементів свідомості («ідея», «дух», «душа», «серце», «розум»), які слугують поясненням сутності явища у праві, і їх співвідношення визначає окреме, особливе і загальне у праві.

4. «Вільна воля» є дефініція у вченні Памфіла Юркевича у морально-правовій площині; у цьому контексті співмірними для визначення факту права слід розглядати категорії права і користі (інтересу), «заслуженої відплати» або справедливості, «примусу» і «осудності вчинків».

5. Власна правнича концепція вчення Памфіла Юркевича «правового співжиття» дозволяє виділити моделі правничих концепцій, за об'єктивними норми права «культурних народів», і розглядаються як універсальна правова, політична, моральна.

6. «Правильна людина» є основою правової антропологічної концепції і рефлексує в системі «правильного вибору», вміння

оцінювати, визначати своє становище у світі речей; і знаходити «правила, закони в самій собі».

7. Становлення громадянської спільноти, «громадянського миру» відбувається в межах системи понять «моральний організм», «життя за правилами», де право є силою, яка діє в суспільстві.

8. Ідея держави як «юридичної і соціальної інституції» є «вселюдською державою» і «правомірною конституцією».

9. Інтегральні характеристики парадигми права формулюють наукові проблеми та визначають основні компоненти вчення у вигляді символічних узагальнень, формалізованих компонентів права методом рефлексії понять:

а) «ідея», «дух», «душа», «серце», «розум» як елементів метафізичної правової парадигми світу;

б) «християнський гуманізм», «християнський універсалізм» – як ціннісних моральних універсалій розвитку суспільства у правовій площині;

в) «правильна людина», «життя за правилами», «правильний устрій» – як моральних законів розвитку суспільства;

г) «вселюдська свідомість», «єдине людство», «всесвітнє громадянство», «вселюдська держава» – як законів універсуму;

д) «закони права», «досконалий юридичний лад», «правомірна конституція» – як норм розвитку правової держави.

10. Моделювання позитивістської концепції права здійснюється на основі філософсько-правового аналізу спадщини Памфіла Юркевича з огляду на зближення європейських правових систем у просторі правового універсалізму: «всесвітнього громадянства»; «всезагальної правомірної конституції», «досконалого юридичного ладу».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Боровська Г.С. Проблеми людини у спадщині українського філософа П. Юркевича / Г.С. Боровська // Вісник Львівського університету. – 1995. – № 32. – С. 159–163. – (Серія суспільних наук).

2. Боровська Г.С. Правнича етика: людина – людство в рефлексії П. Юркевича / Г.С. Боровська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 1. – С. 362–368. – (Серія юридична).

3. Боровська Г.С. П. Юркевич: філософія виховання (правовий аспект) / Г.С. Боровська // Науковий вісник Львівського державного

університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2. – С. 352–358. – (Серія юридична).

4. Боровська Г.С. Християнське вчення П.Юркевича як вислід його ідеї цілісної філософії / Г.С. Боровська // Спадщина П. Юркевича: світовий і вітчизняний контекст. – К.: НаУКМА; Німецький культурний центр, 1995. – С. 187–192.

5. Боровська Г.С. П. Юркевич та німецька педагогіка другої половини ХІХ ст. / Г.С. Боровська // Спадщина П. Юркевича: світовий і вітчизняний контекст. – К.: НаУКМА; Німецький культурний центр, 1995. – С. 259–268.

6. Боровська Г.С. Громадянське суспільство у вченні Памфіла Юркевича / Г.С. Боровська // Історія релігій в Україні: тези повідомлень VI Міжнародного круглого столу (Львів, 3–8 травня 1995 р.). – Львів, 1996. – С. 24–26.

7. Боровська Г. Філософія українського менталітету. Полеміка П. Юркевича з М. Чернишевським / Г.С. Боровська // Національна еліта та інтелектуальний потенціал України: міжнародна наукова конференція. – Львів: МЦОНК, 1996. – С. 251–252.

8. Боровська Г. Ідея права у філософсько-богословській спадщині П. Юркевича / Г.С. Боровська // Церква і соціальні проблеми: Екологія, економіка, християнська мораль: українська дійсність і перспективи: міжнародна конференція (Львів, 29–30 вересня 1994 р.). – Львів: Місіонер, 2000. – С. 552.

9. Боровська Г.С. Універсалізм філософсько-правової доктрини державотворення П. Юркевича / Г.С. Боровська // Сучасне державотворення в Україні: проблеми теорії та історії: матеріали круглого столу (2 лютого 2007 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – С. 46–51.

10. Боровська Г.С. Становлення правосвідомості особистості у філософсько-педагогічній спадщині П. Юркевича / Г.С. Боровська // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: матеріали Першої звітної наукової конференції (2 березня 2007 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – С. 112–114.

11. Боровська Г.С. До питання осудності і покарання у філософсько-правових працях Памфіла Юркевича / Г.С. Боровська // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: матеріали Другої звітної наукової конференції (29 лютого 2008 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – С. 150–153.

12. Borovska G.S. Jurkewicz / G.S. Borovska // Encyclopedia Powszechna Filozofii. – Т. 5. – Lublin, 2004. – S. 395–396.

АНОТАЦІЯ

Боровська Г.С. Правниче вчення у рефлексії Памфіла Юркевича. – Рукопис.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2009.

Дисертація є першим в сучасній філософсько-правовій думці комплексним узагальненням спадщини українського мислителя, філософа права Памфіла Юркевича.

Сформульовано дефініції та здійснено всебічний аналіз праць Памфіла Юркевича; досліджені поняття, принципи, функції, методи і категорії філософсько-правового вчення мислителя.

Доведено, що філософсько-правова концепція ученого є цілісною. Об'єднуючим стрижнем систематизації вчення Памфіла Юркевича виступила «ідея права». Змістом філософсько-правового вчення є правовий універсалізм, який розглядається у системі рефлексії понять «правильна людина», «всесвітнє громадянство», «всезагальна правомірна конституція», «досконалий юридичний лад», «закони права».

Дисертація має практичне значення для творення вітчизняної школи філософії права, розробки доктрини становлення правосвідомої особистості, громадянського суспільства, правової держави.

Ключові слова: *ідея права, парадигма права, правильна людина, правнича рефлексія, всесвітнє громадянство, закони права, правовий універсалізм, правомірна конституція, досконалий юридичний лад.*

АННОТАЦИЯ

Боровская Г.С. Правовое учение в рефлексии Памфила Юркевича. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2009.

Диссертация является первым в современной философско-правовой мысли комплексным обобщением трудов украинского ученого, философа права Памфила Юркевича.

Сформулированы дефиниции и осуществлен всесторонний анализ трудов, исследованы понятия, принципы, функции, методы и категории философско-правового учения Памфила Юркевича.

На основании историографии, а также изучения трудов отечественных и зарубежных исследователей наследия мыслителя, сделаны выводы, что его учение анализировалось фрагментарно и было исключительно философским. По существу «идея права» не была включена в орбиту юридического изучения. Объективно причина такого отношения достаточно весома, поскольку философско-правовое наследие Памфила Юркевича получило известность в последние годы, чему способствовало издание его трудов. Исследование трудов Памфила Юркевича по философии, философии права, педагогике, истории философии права позволило сформировать парадигму права и представить учение Памфила Юркевича как целостную философско-правовую систему. Особое внимание было уделено проблеме методологии изучения наследия философа. Соответственно нами были поставлены такие задачи: определить общенаучные принципы, на основании которых философско-правовое, философское, педагогическое учение можно рассматривать как правовую, определенную мировоззренческую, методологическую и правовую парадигму; определить структуру взаимосвязей между философскими категориями, которые формируют парадигму права; доказать, что творческое наследие Памфила Юркевича является целостной концепцией, объединенной системными отношениями на основании правового универсализма: «всемирного гражданства», «правомерной конституции», «совершенного юридического строя».

Определено, что наиболее применительным к изучению поставленной проблемы является метод правовой герменевтики, поскольку в текстах (философском, педагогическом, философско-правовом) исследовалась категориальная система права как таковая, отображающая «основы феноменальной действительности и нефеноменальные законы». В этом же контексте определялись метафизика права; роль разума в познании аксиом права и его возможности в суждениях о норме и законе, познании истины; «рефлекс» как система познания, объединяющая «представление», «понятие» и «идею». Право как реализация «вольной воли» рассматривается в пределах категорий: взаимодействие, автономия личности, заслуженное наказание, принуждение, осуждения за проступки. Базисом моделей правовых концепций является идея права как осознанная согражданственность, обустроенная на основании разумения «всеобщих законов развития форм права культурных народов». В контексте современных правовых инициатив рассматривается вклад мыслителя в разработку и понимание системы

«единое человечество», «правомерной конституции», «жизнь по правилам», «совершенный юридический строй». Определяется значимость и формирования общих оснований для становления форм права. Это, в частности, касается защиты прав личности, концепций права в организации европейского сообщества.

Диссертация имеет практическое значение для утверждения и формирования отечественной школы философии права, разработки концепций становления правосознательной личности, гражданского общества, правового государства.

Ключевые слова: *идея права, парадигма права, правовая рефлексия, всемирное гражданство, законы права, правовой универсализм, правомерная конституция, совершенный юридический строй.*

SUMMARY

Borovska G.S. Legal Doctrine in the Reflection of Pamfil Yurkevych. – Manuscript.

The thesis for scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.12 – Philosophy of Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2009.

The thesis is the first in the modern philosophical and legal thought complex generalization of the Ukrainian thinker and legal philosopher Pamfil Yurkevich.

The definitions are formulated and the through analysis of the works is carried out; the concept, functions, method and categories of the philosophical and legal doctrine of Pamfil Yurkevich are researched.

It is proved that the philosophical and legal doctrine is integral. The uniting pivot of the systematization of the doctrine of Pamfil Yurkevich is «the idea of law». The contents of the philosophical and legal doctrine is the legal universalism that is considered in the reflects system of «world-wide citizenship», «perfect legal order» and «law of the rights».

The thesis has practical significance in the system of forming the Ukrainian school of philosophy of law, of making the doctrines of a legally conscious person of the civil society and legal state.

Key words: *idea of law, paradigm of law, right person, law reflection, law of rights, word-wide citizenship, valuable universalities, legal universalism, legal constitution, perfect legal order.*

Підписано до друку 29.07.2009 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний. Зам. № 103-09
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Львівський державний університет внутрішніх справ
79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.